

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ**Л И С Т
25.01.2006 № 1-5/45**

Головам апеляційних судів України

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, ратифікованої Законом від 17.07.97 № 475/97-ВР, гарантує кожній фізичній або юридичній особі право на розгляд судом упродовж розумного строку цивільної, кримінальної, адміністративної або господарської справи, а також справи про адміністративне правопорушення, в якій вона є стороною.

Серед рішень, винесених Європейським судом з прав людини проти України за період чинності Конвенції для нашої держави, шість стосуються порушення права особи на розгляд її справи судом упродовж розумного строку. Це рішення у справах “Світлана Науменко проти України” від 09.11.2004, “Странніков проти України” від 03.05.2005, “Павлюлинець проти України” від 06.09.2005, “Лещенко і Толюпа проти України” та “Смирнова проти України” від 08.11.2005, “Антоненков та інші проти України” від 22.11.2005. Загальна сума компенсацій, стягнутих з України за порушення прав заявників у цих справах, становила 38000 євро.

За інформацією, наданою Міністерством юстиції України, на кінець 2005 р. Євросудом було розпочато розгляд щодо прийнятності та суті ще понад 40 справ стосовно тривалості провадження в судах, які були надіслані уряду України для подання зауважень. Кількість скарг щодо перевищення розумних строків розгляду справ, які надходять до Суду від громадян України та юридичних осіб, зростає. При цьому, як правило, громадяни скаржаться на тривалість розгляду, яка перевищує п’ять, сім, а то й десять років.

Так, у справі “Лещенко і Толюпа проти України” розгляд цивільного позову про відшкодування шкоди розпочався в листопаді 1993 р. і закінчився винесенням ухвали Верховним Судом України 4 грудня 2003 р. Загальна тривалість провадження у справі становила понад 10 років і 1 місяць. Євросуд звернув увагу, що основною причиною затягування розгляду було неодноразове відправлення справи на новий розгляд.

У справі “Павлюлинець проти України” тривалість розгляду скарги заявника на рішення управління соціального захисту на момент винесення Євросудом рішення щодо суті справи становила близько п’яти років і двох місяців, і розгляд справи був не завершений. При цьому Європейський суд не враховував тих періодів, упродовж яких за затягування був відповідальний заявник.

У справі “Смирнова проти України” розгляд позову про поділ спадщини розпочався у травні 1997 р., і на момент винесення Євросудом рішення справа все ще була на розгляді в суді першої інстанції (Баглійському районному суді м. Дніпродзержинська). При цьому двічі рішення суду першої інстанції скасовувалося апеляційним судом Дніпропетровської області та справа направлялася на новий розгляд.

У своєму рішенні Євросуд звернув увагу на те, що суд, який розглядав справу, не вжив жодних заходів, передбачених законодавством України, для боротьби з тактикою затягування, до якої вдавався відповідач у справі. Зокрема, суд жодного разу не розглянув питання щодо слухання справи за відсутності відповідача (ст. 172 ЦПК 1963 р. чи накладення на нього адміністративного стягнення у вигляді штрафу за прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КпАП, а примусовий привід суддя вперше застосував до відповідача лише через 2,5 року після початку провадження у справі).

Європейський суд також зазначив, що затягування відбувалося значною мірою внаслідок скасування рішення суду першої інстанції та направлення справи на новий розгляд обласним судом, який діяв як суд касаційної інстанції першого разу (ухвала від 12.02.2001) і як апеляційний суд - другого разу (ухвала від 07.09.2004). Євросуд зауважив, що, хоча він не уповноважений оцінювати якість судочинства в державах-відповідачах, він вважає, що, оскільки направлення справ на новий розгляд зазвичай є наслідком помилок судів нижчих ланок, неодноразове направлення справи на новий розгляд у межах одного провадження виявляє серйозний недолік у судовій системі (п. 70 рішення Європейського суду).

У справі “Антоненков та інші проти України” кримінальна справа щодо трьох заявників була порушена 26 червня 1996 р. і передана до суду 3 березня 1997 р. У Шевченківському районному суді м. Києва ця справа розглядалася з 2 квітня 1997 р. до 17–19 липня 2002 р. При цьому вона двічі, 22 червня 1998 р. і 20 квітня 2000 р., з тих самих підстав направлялася на додаткове розслідування. 17 липня 2002 р. зі справи була виділена частина, яка втретє була направлена на додаткове розслідування, інша ж частина 19 липня 2002 р. була закрита у зв'язку із закінченням строків давності.

На момент винесення рішення Євросудом розслідування кримінальної справи закінчене не було. Констатуючи порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, судді зі Страсбурга звернули увагу на відповідальність держави за повернення справи на додаткове розслідування і відповідальність суду за призначення судових засідань зі значними інтервалами, що неприпустимо при розгляді кримінальних справ, навіть якщо підсудний перебуває на волі.

У зв'язку із зазначеними рішеннями Європейського суду з прав людини судам слід мати на увазі, що відповідно до тлумачення ним положень п. 1 ст. 6 Конвенції тривалість провадження у кримінальній справі для цілей цієї статті розпочинається з моменту винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, затримання особи за підозрою у скоєнні злочину чи допиту її як підозрюваного (навіть допиту особи як свідка, якщо з протоколу допиту вбачається, що на момент допиту слідчий уже підозрював допитуваного у причетності до конкретного злочину) залежно від того, яка з указаних подій сталася раніше, і закінчується винесенням остаточного рішення у кримінальній справі. При цьому період розгляду кримінальної справи не ділиться на стадії досудового слідства та судового розгляду й аналізується з точки зору його розумності в цілому.

У цивільних, адміністративних і господарських справах перебіг провадження для цілей ст. 6 Конвенції розпочинається з моменту подання позову і закінчується винесенням остаточного рішення у справі.

Критерії оцінювання розумності строку розгляду справи є спільними для всіх категорій справ (цивільних, господарських, адміністративних чи кримінальних). Це - складність справи, поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду). Відповідальність держави за затягування провадження у справі, як правило, настає в разі нерегулярного призначення судових засідань, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторного направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд.

Апеляційним судам слід звернути увагу на те, що рішення про повернення справи на новий судовий розгляд у суд першої інстанції ними може ухвалюватися лише з підстав, вичерпний перелік яких чітко передбачений процесуальним законодавством (ст. 311 ЦПК, ч. 2 ст. 374 КПК, ст. 204 КАС).

Усі ці обставини судам слід враховувати при розгляді кожної справи, оскільки перевищення розумних строків розгляду справ становить порушення прав, гарантованих п. 1 ст. 6 Конвенції, а збільшення кількості звернень до Європейського суду з прав людини не лише погіршує імідж нашої держави на міжнародному рівні, а й призводить до значних втрат державного бюджету.

Прошу ознайомити з цим листом суддів апеляційного та місцевих судів.

**В.о. Голови Верховного
Суду України**

П.Пилипчук